

Hundivalitseja slaavi mütoloogias

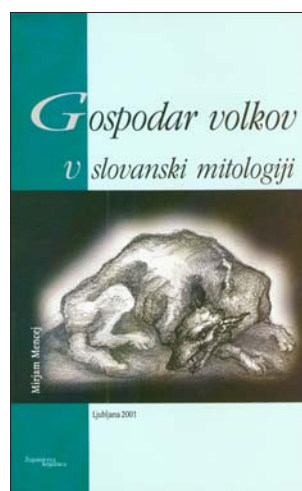
Mirjam Mencej. *Gospodar volkov v slovanski mitologiji*. Zbirka Županičeva knjižnica 6. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta 2001. 331 lk.

Mirjam Mencej 2001. aastal ilmunud monograafia annab ülevaate huntide valitsejaga seotud pärimusest – muistenditest, loitsudest, rituaalidest, uskumustest, vanasõnadest, mütoloogiast –, tuginedes ida- ja lääneslaavi, balti, skandinaavia ehk laiemalt indoeuroopa keelerühma kuuluvate rahvaste ja nende naabrite, soome-ugri keelkonda kuuluvate soomlaste ja eestlaste folkloorile. Allikatena kasutatud akadeemilised tekstivalimikud ja erinevatest perioodidest pärinevad uurimused võimaldavad luua mastaapse ülevaate Euroopa pärimuse vanemast, Lutz Rörichi arvates Vahemerelt lähtunud ja kreeka-minose kultuuriga seotud motiivist, mis lähtub Artemise kultusest.

Slaavi folkloori huntide valitsejana esineb pühak (Püha Jüri, Püha Martin, Püha Mrata, Püha Nikolaus jt), metshaldjas, jumal, hunt. Vastav tegelane esineb muistendites, uskumustes, loitsudes, ka vanasõnades. M. Mincej arvates levis erialakirjanduses termin hundikarjus pärast 1927. aastal ilmunud Jiří Polivka uurimust, kes autori väite kohaselt leidis ja kehtestas termini üksikute horvaadi juttude alusel.

Märkigem siiski, et eesti pärimuses on hundikarjane tuntud laiemalt, tähistades koguni kahte erinevat jututegelaste liiki: huntide taevast, üleloomulikkude karjust ehk patrooni ja nn nõidkarjust, reaalselt inimest, kes valdas hundisõnu ja suutis kiskjaid panna oma tahet täitma.

Eristanud pärimusest muistendid, tõdeb autor, et huntide valitseja funktsioonid ei kattu muistendites ja loitsudes täielikult. Nimelt on muistendites huntide peremehel eeskätt kolm funktsiooni või õigemini selle erinevad aspektid: huntide juhtimine, kindla toiduosa jagamine või huntide toitmine (domineeriv teema) ja kariloomade ja/või inimeste kaitsmine huntide eest. Põhjalikumalt käsitletud loitsudes on huntide valitseja (eelnevalt nimetatutele lisaks veel Püha Peetrus, Püha Paulus jt, jumala kõrval Kristus, ka metsahaldjad, hundid) peamine funktsioon kaitsta karja ja inimesi huntide eest: ta lukustab või seob huntide jt metslooma-

de suud, piirab karja taraga, aheldab nad, paneb suukorvi pähe, ta avab huntide suu alles karjatamisperioodi lõpul.

Kogu loitse saatev rituaalistik on seotud sagedamini hundipühakute nimepäevaga (jüripäev, nigulapäev, mardipäev, andresepäev jm), olulise tähisena nimetab autor ka kalendrikuid, mis on huntidega seotud. Näiteks on ka eestlaste veebruarikuu paralleelnimetus hundikuu. Kuunimetuste vastavus nn jahinduskalendrile, st sellega seotud loomadega või üldine seotus loomadega on pälvinud uurijate huvi erinevatel aastakümnetel. Ühe viimastest üldistavatest käsitlustest esitas Alla Lužnikova 2002. aastal 10. arheoastronoomia üleeuroopalisel aastakonverentsil Tartus.

On märkimisväärne, et nn hundipäevad langevad lõunaslaavlastel mardipäevale või selle vahetusse lähedusse, mitmetel rahvastel on aga seotud karjatamisperioodi alguse ja lõpuga, olgu selleks kevadine ja sügisene jüripäev või siis jüripäev *versus* mardipäev, mihklipäev kui karjatamisperioodi lõpp ja loomade lauta sulgemise algus.

Hundipühaku nimepäevaga on seotud maagilised tegevused (hundi-suu sulgemine igasuguste sulgemisega sarnanevate tegevuste abil, nuga jm terariistade riputamine lauta; maagilised ringid ümber karja), paastumine (lihakeeld), kõigi karja ja loomsete produktidega seotud tööde keelud (sh karja loendamine, rõivaste nõelumine, jalatsite valmistamine, lammaste niitmine) ja erilised keelud (tallis tulede süütamine, küllaminek ja asjade majast väljaandmine, metsaga kontakti võtmine ehk metsaminek ning huntide nimetamine).

Pikemalt käsitlemist leidnud loitsutekstides on kauneid metafoore ja võrdlusi ning omapärane sümbioos rituaali verbaliseerimisest ja müütilisest maastikust, kus loitsu tegevus toimub, enne kui huntidel kästakse minna sohu, rappa, metsa, puhtale väljale, eikellegimaale või sinimerre. Näib, et eri konfessioonide ja kultuuriruumide loitsudes esitatud ruumikirjeldused on erinevad. Autori tähelepanu on seekord rohkem paelunud selle seletamine, miks Kesk- ja Põhja-Euroopas on üldiselt huntide valitsejaga seotud jüripäev, lõunaslaavlastel ja laiemalt Lõuna-Euroopaski hoopis mardipäev ja selle ümbrus. Vastavalt on siis markeeritud karjatamise algus või karja lauta jäämine.

M. Mincej on veel kord kaalunud ka huntide valitseja seoseid kristluse-eelsete usundikihistustega, pidades selle esindajaiks antud materjalides valitsejat hundi, vanamehe, metshaldja (*leshi, lisun*) kujul. Pikema vaagimise all on Dean A. Milleri ja Dmitri Zelenini hüpoteesid, mis seostasid kariloomade ja surma jumala Velese ehk Volose hundiga. Vitomir Belaj järgi oleks Püha Jüri 1. märtsil sündinud Peruni laps, kelle rõõvib Veles ja kes pääseb taas vabadusse kevadel. Karjakasvatajate interpreteeringus kuulub talv Velesele ja suvi on Perkuni valitsemisaeg. Seega korraldasid karjused, soovides Püha Jüri võimu naasmist kevadeti, tema teispoolsusest saabumise rituaali.

Mare Kõiva

TUTVUSTUS

Peruni ja Velese vahelise võitluse kui indoeurooplaste arhailise müüdi teemat käsitlesid 1970. aastate alguses tuntud vene uurijad Vjatšeslav Ivanov ja Vladimir Toporov, pannes sellega aluse slaavi mütoloogia uustõlgendustele. Samasse ritta kuulub ka M. Mincej monograafia, varustatud 18 motiivide, tegevuste ja tegelaste leviku analüüsimist hõlbustava tabeliga. Käsitlus annab põhjaliku ülevaate ühest konkreetsest usundilisest olendist, kaasates rituaalid ja erineva usundilise kandvusega teated.

Mare Kõiva